

GRZEGORZ PIĄTKIEWICZ

INSTYTUCJE I FORMY WSPARCIA DLA ŻOŁNIERZY POWRACAJĄCYCH Z MISJI

Honor służby jest jak sztandar,
z którym żołnierz rozstaje się wraz z życiem.
Józef Piłsudski

INSTITUTIONS AND FORMS OF SUPPORT FOR SOLDIERS RETURNING FROM THE MISSION

A b s t r a c t. Nowadays, the role of the Polish Armed Forces took on an entirely different meaning. The crucial moment of great change was the terrorist attack on the World Trade Center September 11, 2001, after this terrible incident, the world faced a major threat of terrorism. Most countries have realized that the freedom of citizens must begin to fight, the fight against terrorism began in the cradle of the largest – in Afghanistan. The main tool in the fight against terrorism is military. A high level of training of soldiers, a special selection of the best candidates for emerging professionals ensures that the soldiers involved in the fight against terrorism cope with this task. And indeed it is the Polish soldiers involved in the Afghanistan mission in the eyes of its international allies are perceived and evaluated very highly. But so much sacrifice has its price, soldiers returning from missions often face mental health problems that affect their continued existence in the family, the local community and society. You created special programs for soldiers certain to address the mission of helping the participants and their families. In the present article discusses the forms of support and assistance to soldiers and their families and loved ones.

Key words: support, assistance, soldier, family, military mission.

Otwierająca artykuł myśl Józefa Piłsudskiego najwłaściwiej opisuje główną ideę służby zawodowej żołnierza Wojska Polskiego. W ostatnich dziesięciole-

Mgr GRZEGORZ PIĄTKIEWICZ – doktorant Interdyscyplinarnych Studiów Doktoranckich, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie (zawodowy żołnierz pełniący służbę w Oddziale Żandarmerii Wojskowej w Krakowie); adres do korespondencji: ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków.

ciach Polska bierze aktywny udział w misjach wojskowych organizacji międzynarodowych. Pierwszym konfliktem zbrojnym, w którym polscy żołnierze wystąpili w roli rozjemców, była wojna w Korei, tocząca się w latach 1950-1953. Obecnie Polskie Siły Zbrojne skoncentrowane są głównie na misji Afganistan ISAF (International Security Assistance Force).

Sytuacja w Afganistanie nadal jest niestabilna. Talibowie są wciąż militarnie aktywni i stopniowo odzyskują wśród lokalnej ludności wpływy polityczne. Na taki stan rzeczy mają wpływ opieszale działające instytucje państwowe, takie jak sądy i prokuratury, oraz brak zaufania do policji i Wojska Afgańskiego. Zamachy na ludność cywilną i instytucje państwowe w Afganistanie to codzienność. Są one organizowane są przez Talibów, a odpowiedzialność za nie często jest zrzucana na wojska koalicji wspierające Afganistan. Te czynniki wywołują efekt destabilizacji sytuacji politycznej i militarnej oraz w znaczący sposób wpływają na ciągle spadające poparcie dla prezydenta Hamida Karzaja.

Operacja stabilizacyjna w Afganistanie stanowi dla Polskich Sił Zbrojnych jedno z największych militarnych wyzwań. Misja realizowana jest w warunkach, które pod względem kulturowym, cywilizacyjnym i klimatycznym całkowicie odbiegają od realiów europejskich.

Misja Międzynarodowych Sił Wspierania Bezpieczeństwa (ISAF) jest operacją stabilizacyjną, prowadzoną na podstawie rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ (nr 1386 z 20 grudnia 2001 r., nr 1510 z 13 października 2003 r., nr 1563 z 17 września 2004 r., nr 1623 z 13 września 2005 r. i nr 1707 z dnia 13 września 2006 r.) oraz porozumienia z Bonn z 5 grudnia 2001 r., dotyczącego tymczasowych ustaleń w sprawie odbudowy stałych instytucji rządowych w Afganistanie. Uczestniczy w niej ponad 1700 polskich żołnierzy i pracowników wojska, współpracujących z żołnierzami 48 innych państw. Siły ISAF liczą łącznie ponad 97 000 żołnierzy i pracowników wojska¹.

Polscy żołnierze odpowiadają za północną część rejonu Ghazni, obejmującego dziewięć dystryktów: Nawor, Ajiristan, Rashidan, Jaghato, Waghez, Ghazni, Zanakhan, Khawja Omari, Koghani. Do ich obowiązków należy szkolenie Afgańskiego Wojska i policji. Wspólnie z Afgańczykami biorą udział w operacjach wojskowych i organizują pomoc humanitarną dla lokalnej ludności.

¹ Por. *Udział żołnierzy Wojska Polskiego w operacjach poza granicami państwa*, <http://www.medycynatropikalna.pl/images/userfiles/file/artykuly/Udzial%20zolnierzy%20WP%20-%20artykul.pdf> (dostęp: 25.10.2013).

Okres przebywania żołnierza na misji wynosi około sześć miesięcy. W tym czasie żołnierze są narażeni na ciągły stres; na misji nie ma „bezpiecznych miejsc”, nawet w czasie snu trzeba być czujnym. Żołnierze często biorą udział w patrolach, podczas których narażeni są na miny pułapki, tzw. ładunki improwizowane, które Talibowie wykonują sami, ostrzały z broni maszynowej itp. Bazy żołnierzy narażone są na ostrzały mózdzierzowe oraz na bezpośredni atak na bazę. Ostatni taki incydent miał miejsce 28 sierpnia 2013 r. W czasie tego ataku zginął jeden z polskich żołnierzy. Od 2007 r. w Afganistanie poległo 43 polskich żołnierzy², a kilkaset zostało rannych. Wszystkie te czynniki mają ogromne znaczenie, jeżeli chodzi o funkcjonowanie żołnierzy w ich codziennym życiu w bazie oraz po powrocie do kraju. Pobyt żołnierza na misji jest dopiero początkiem jego doświadczania wojny.

Największe wyzwanie staje przed żołnierzami po ich powrocie do rodzinnych domów. Po sześciu miesiącach życia w sytuacji stresowej, w ciągłym napięciu i koncentrowania się tylko na przeżyciu, przychodzi pora na powrót do normalnego funkcjonowania w społeczeństwie. Żołnierze po długim okresie przebywania w środowisku „wysokiego ryzyka” i zaadaptowania się do ciężkich warunków, w których muszą się liczyć u utratą życia, po powrocie przechodzą proces readaptacji w społeczeństwie, czyli powrotu do wcześniejszego ich funkcjonowania. Żołnierz musi odłożyć karabin i zająć się swoim życiem emocjonalnym i uczuciowym, poświęć czas rodzinie, dzieciom, żonie czy dziewczynie i przyjaciołom. Powrót do zwykłych codziennych obowiązków, takich jak wyrzucenie śmieci, mycie naczyń, sprzątanie domu, zrobienie zakupów, odebranie dzieci z przedszkola oraz częste kontakty ze znajomymi, czasami powoduje odczucie dyskomfortu, lęku czy nawet zamykanie się w sobie. Stany te są wynikiem przebywania żołnierza w ciągłym napięciu emocjonalnym. Po tak długim okresie oddziaływania czynników wojennych na ciało i umysł żołnierz potrzebuje wyciszenia. Często jednak dochodzi do sytuacji konfliktowych, gdyż osoby bliskie w czasie wyczekiwania na swoich „bohaterów” wyciszały się, starając jak najmniej myśleć o sytuacji i zagrożeniach, w jakich znajduje się żołnierz przebywający na misji. Po jego powrocie do domu najbliżsi oczekują od niego szybkiego włączenia się do życia, do wykonywania podstawowych obowiązków. Najczęściej w takich sytuacjach dochodzi do kłótni, nadużywania alkoholu, a nawet agresywnych zachowań.

² Por. *Pamięci Poległych w misjach poza granicami kraju*, www.isaf.pamiecipoległych.mon.gov.pl (dostęp: 25.10.2013).

Ministerstwo Obrony Narodowej, zdając sobie sprawę z wagi problemu re-adaptacji żołnierzy po powrocie z misji, stworzyło „Program Osłony Psychologicznej Uczestników Misji poza Granicami Państwa i Ich Rodzin”. Celem i zadaniami tego programu jest zapobieganie powstawaniu urazów psychicznych lub/i zespołów dezadaptacyjnych, a także zapewnienie fachowej pomocy w wychodzeniu z kryzysu³.

Program dotyczący opieki psychologicznej podzielony jest na trzy etapy. W etapie pierwszym – „Przygotowanie do pełnienia służby poza granicami państwa” – wykonuje się takie przedsięwzięcia, jak: wstępna kwalifikacja żołnierzy do udziału w misji; szkolenie psychologiczne dowódców; szkolenie psychologiczne żołnierzy; psychologiczne przygotowanie rodzin⁴. Etap drugi – „Osłona psychologiczna podczas misji nad żołnierzami i pracownikami oraz ich rodzinami w kraju” – obejmuje: szkolenie w trakcie realizacji zadań podczas misji; opiekę bieżącą w trakcie misji; opiekę nad rodzinami⁵. Etap trzeci – „Działania profilaktyczne i kontrolne po zakończeniu misji” – dotyczy: działań podejmowanych wobec żołnierzy; działań na rzecz rodzin; systemu wsparcia psychologicznego; leczenia uczestników misji poza granicami państwa, u których rozpoznano zaburzenia psychiczne⁶.

Największą zaletą tego programu jest już sam fakt, że został on stworzony, ponieważ jest to pierwszy krok do zapewnienia żołnierzom oraz ich bliskim niezbędnej i odpowiedniej opieki w czasie okresu przygotowawczego do misji, pobytu na misji oraz po powrocie żołnierza z misji. Program ten został zaakceptowany i wdrożony do funkcjonowania dnia 20 lipca 2010 r. Jego wprowadzenie jest wyraźnym sygnałem, że dla wojska los żołnierzy powracających z misji oraz ich rodzin ma znaczenie. Nasuwa się jednak pytanie, czy zaplanowane w tym programie 8-godzinne szkolenie żołnierzy zakwalifikowanych do udziału w misji jest wystarczające. Trzeba nadmienić, że szkolenie to stanowi praktyczne uzupełnienie programu szkolenia żołnierzy zawodowych w zakresie kształcenia obywatelskiego oraz profilaktyki.

Zgodnie z wytycznymi wyżej wymienionego planu wsparciem dla rodzin żołnierzy wyjeżdżających na misję zajmują się Centra Pomocy Rodzinie. Instytucje te są powoływane przez dowódców jednostek wojskowych, którzy równocześnie odpowiadają za ich funkcjonowanie.

³ Por. *Program Ministerstwa Obrony Narodowej. Program osłony psychologicznej uczestników misji poza granicami państwa i ich rodzin* (mps), s. 6.

⁴ Por. tamże.

⁵ Por. tamże, s. 10.

⁶ Por. tamże, s. 12.

Dużą rolę ma do spełnienia Stowarzyszenie „Rodzina Wojskowa”⁷ i inne państwowe organizacje zajmujące się profilaktyką problemów społecznych. Stowarzyszenie „Rodzina Wojskowa” jest organizacją kobiecą, powstała w okresie międzywojennym. Zrzesza ono kobiety zawodowo i rodzinnie związane z wojskiem. Członkinie są pracownikami cywilnymi, żołnierzami zawodowymi, żonami kadry oraz sympatykami wojska. Stowarzyszenie podejmuje działania na rzecz integracji całego środowiska wojskowego. Dzięki temu, że ma ono status organizacji pozarządowej, formy działania Stowarzyszenia są różnorodne i dostosowane do oczekiwań lokalnych społeczności.

Wsparciem dla żołnierzy i ich rodzin nie są tylko i wyłącznie instytucje wojskowe. Państwo polskie zapewnia każdemu obywatelowi szeroki zakres pomocy społecznej zgodnie z takimi zasadami społecznymi, jak zasada publicznego charakteru pomocy społecznej; zasada godności człowieka; zasada realnej potrzeby; zasada udzielania pomocy obywatelom Rzeczypospolitej Polskiej, zamieszkującym i przebywającym w Polsce⁸.

Ważne jest to, aby instytucje wojskowe współpracowały z cywilną pomocą społeczną. Cywilne instytucje – w porównaniu z wojskowymi – mają dużo większe doświadczenie w udzielaniu wsparcia osobom, które potrzebują pomocy. Pomoc społeczna w Polsce ma również większe możliwości oddziaływania na jednostki i ich rodziny. Istotnym elementem państwowego systemu pomocowego jest praca socjalna, która może być świadczona osobom, rodzinom lub większym grupom społecznym, bez względu na uzyskiwany dochód. Profesjonalna praca socjalna koncentruje się na człowieku przeżywającym szeroko definiowany kryzys. Pracownik socjalny kreuje i stwarza pozytywne warunki, w których osoba może powracać do prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie. Istotne jest to, że praca socjalna jest profesją interdyscyplinarną, łączą szerokim spektrum oddziaływań: psychologicznych, prawnych, pedagogicznych, społecznych itp. Patrząc perspektywicznie, praca socjalna w kontekście wsparcia żołnierzy powracających z misji i ich rodzin, może stać się istotnym czynnikiem umożliwiającym prawidłową readaptację i powrót do normalnego funkcjonowania rodziny weterana.

Wojsko Polskie w krótkim okresie czasu przeszło na zawodowstwo. Wciąż jest restrukturyzowane, modyfikowane i przebudowywane, aby spełnić naj-

⁷ Por. *Stowarzyszenie „Rodzina Wojskowa”*, <http://www.rodzinawojskowa.mw.mil.pl> (dostęp: 25.10.2013).

⁸ Por. H. C z e r n i e w s k a, K. T y n k i e w i c z (red.), *Instytucje Pomocy Społecznej*, Warszawa 2008, s. 5-6.

wyższe z możliwych wymogów. Przed armią pojawiają się nowe zadania, którym Ministerstwo Obrony Narodowej i każdy rodzaj Sił Zbrojnych musi w stosunkowo krótkich odstępach czasowych sprostać. Jak wiadomo, tak duża restrukturyzacja wiąże się z gwałtownymi i dużymi zmianami. Dlatego tak ważne wydaje się poszerzanie i rozpowszechnianie współpracy instytucji wojskowych z cywilnymi instytucjami pomocy społecznej.

Istotną formą wsparcia dla żołnierzy biorących udział w misjach wojskowych jest uregulowanie prawne, które nadaje tej grupie określony status i związane z nim uprawnienia. Taką regulacją jest uchwalona w dniu 19 sierpnia 2011 r. Ustawa o weteranach działań poza granicami państwa⁹. Podstawowym jej celem jest przywrócenie weteranów poszkodowanych do normalnego funkcjonowania w społeczeństwie i pomoc w powrocie do pełnej kondycji fizycznej i psychicznej, po ranach odbywanej służby/pracy na rzecz pokoju. Stanie się to możliwe przez udzielenie dodatkowej pomocy zdrowotnej, w tym wsparcia psychologicznego, pomocy w podniesieniu kwalifikacji zawodowych lub ich zmiany czy też przyznanie dodatkowego wsparcia finansowego. Warunkiem oddziaływania ustawy w stosunku do uczestników misji jest okres przebywania na misji nie krótszy niż 60 dni.

Celem ustawy o weteranach jest: zapewnienie weteranom/nadanie im odpowiedniego statusu; zapewnienie pomocy w przystosowaniu do życia i pracy osobom poszkodowanym; związanie zakresu wsparcia z rzeczywistymi potrzebami wynikającymi z doznanego uszczerbku na zdrowiu; zapewnienie spójności między istniejącymi przepisami regulującymi uprawnienia osób poszkodowanych¹⁰. Zgodnie z ustawą, weteran poszkodowany jest uprawniony do korzystania ze świadczeń opieki zdrowotnej, korzystania poza kolejnością ze stacjonarnych i całodobowych świadczeń opieki zdrowotnej, otrzymywania świadczeń zdrowotnych, bezpłatnego zaopatrzenia w leki objęte wykazem, o którym mowa w art. 37 ust. 1 Ustawy o refundacji, do bezpłatnych wyrobów medycznych na zlecenie lekarza ubezpieczenia zdrowotnego.

Ustawa o weteranach narzuca i obliuguje wojsko do udzielania i zapewnienia pomocy poszkodowanym w misjach i ich rodzinom. Formami takiej pomocy są: odwiedzanie poszkodowanych w trakcie leczenia w szpitalach wojskowych; pomoc w kierowaniu osób poszkodowanych do ośrodków sanatoryjnych; rekonesans sytuacji socjalno-bytowej żołnierzy i ich rodzin

⁹ Zob. Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o weteranach działań poza granicami państwa, Dz.U. 2011, nr 205, poz. 1203.

¹⁰ Zob. tamże.

w miejscu zamieszkania; udzielanie pomocy inwalidom wojennym w sprawach zmiany bądź przystosowania posiadanych przez nich mieszkań do ich potrzeb; pomoc w przydziale lokali mieszkalnych dla poszkodowanych i ich rodzin będących w szczególnie trudnej sytuacji; pomoc w znajdowaniu miejsc pracy dla osób poszkodowanych i rodzin żołnierzy poległych; weryfikacja (kompletowanie) dokumentów powypadkowych osób ubiegających się o przyznanie rent specjalnych¹¹.

Jak widać, Ministerstwo Obrony Narodowej stara się sprostać oczekiwaniom żołnierzy i ich rodzin, aby okres przygotowań i pobytu na misji, a także powrotu z misji był jak najbardziej konstruktywny dla weteranów oraz ich bliskich. Skutki misji są odczuwalne przez wszystkich, w mniejszy lub większy sposób. Uczestnictwo żołnierzy w sytuacjach traumatycznych, które łączą się z występowaniem takich zjawisk, jak śmierć, rany, widok krwi, cierpienie, agresja, utrata dóbr materialnych, krzyki, bezsilność uczestników, powoduje szereg negatywnych skutków psychologicznych, utrudniających lub uniemożliwiających normalne funkcjonowanie żołnierzy po powrocie do kraju. Wymaga również od nich wyjątkowych cech psychofizycznych. Większości takich sytuacji żołnierz nie jest w stanie przećwiczyć w przygotowaniach do misji, gdyż każda sytuacja jest inna. Każdy żołnierz, mimo to, że patrzy na tę samą sytuację, widzi coś innego; często występuje sytuacja, w której nie widzimy tego, co chcemy zobaczyć¹².

Żołnierze powracający z misji przeżywają wiele wewnętrznych rozterek. Doświadczenia z frontu zmieniają ich światopogląd i sposób postrzegania rzeczywistości. To, co kiedyś wydawało się problem, nagle traci znaczenie. Nieumiejętne przystosowanie się do „normalnego” życia po powrocie dla wielu staje się wyzwaniem, któremu trudno samemu sprostać.

Istotne jest to, że w Polsce coraz więcej zaczyna się myśleć o osobach, które doświadczyły wojny, o rodzinach i bliskich tych osób, którzy przez długi czas oczekiwali na powrót ojców, mężów, braci ze świadomością, że mogą oni nie wrócić lub powrócą jako osoby kalekie i poszkodowane. Dlatego tak dużą rolę w tym procesie odgrywają dowódcy jednostek wojskowych, psychologowie wojskowi, wojskowe szpitale, sanatoria i domy weteranów oraz wszystkie inne pozawojskowe instytucje pomocy społecznej.

¹¹ Por. M. Ł u n i e w s k a, R. G o l u c h (red.), *Człowiek ponad wszystko*, Wrocław: Ministerstwo Obrony Narodowej 2005, s. 29.

¹² Por. A. C h a l m e r s, *Czym jest to, co zwiemy nauką*, Wrocław: Siedmioróg 1993, s. 29.

BIBLIOGRAFIA

- Chalmers A., Czym jest to, co zwiemy nauką, Wrocław: Siedmioróg 1993.
- Czerniewska H., Tyńkiewicz K. (red.), Instytucje Pomocy Społecznej, Warszawa 2008.
- Łuniewska M., Goluch R. (red.), Człowiek ponad wszystko, Wrocław: Ministerstwo Obrony Narodowej 2005.
- Pamięci Poległych w misjach poza granicami kraju, www.isaf.pamiecipoległych.mon.gov.pl (dostęp: 25.10.2013).
- Program Ministerstwa Obrony Narodowej. Program osłony psychologicznej uczestników misji poza granicami państwa i ich rodzin (mps).
- Stowarzyszenie „Rodzina Wojskowa”, <http://www.rodzinawojskowa.mw.mil.pl> (dostęp: 25.10.2013).
- Udział żołnierzy Wojska Polskiego w operacjach poza granicami państwa, <http://www.medycynatropikalna.pl/images/userfiles/file/artykuly/Udzial%20zolnierzy%20WP%20-%20artykul.pdf> (dostęp: 25.10.2013).
- Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o weteranach działań poza granicami państwa, Dz.U. 2011 nr 205 poz. 1203.

INSTYTUCJE I FORMY WSPARCIA
DLA ŻOŁNIERZY POWRACAJĄCYCH Z MISJI

S t r e s z c z e n i e

Współcześnie rola Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej nabrała innego znaczenia. Przełomowym momentem wielkich zmian był zamach terrorystyczny na World Trade Center z 11 września 2001 r., po którym świat stanął przed wielkim zagrożeniem, jakim jest terroryzm. Większość państw zdało sobie sprawę, że o wolność obywateli trzeba zacząć walczyć. Walkę z terroryzmem rozpoczęto w jej największej kolebce – w Afganistanie. Głównym narzędziem zwalczania terroryzmu jest wojsko. Polscy żołnierze biorący udział w misji pokojowej w Afganistanie są oceniani bardzo wysoko przez swoich międzynarodowych sojuszników. Jednak tak duże poświęcenie ma swoją cenę; żołnierze powracający z misji często borykają się z problemami psychicznymi, które wpływają na ich dalsze funkcjonowanie w rodzinie, środowisku lokalnym i społeczeństwie. Państwo stworzyło dla żołnierzy specjalne programy osłonowe, które mają na celu udzielenie pomocy uczestnikom misji oraz ich rodzinom. W prezentowanym artykule zostały omówione formy wspierania i pomocy dla żołnierzy, ich rodzin oraz bliskich.

Słowa kluczowe: wsparcie, pomoc, żołnierz, rodzina, misja wojskowa.